

Opcat-inspektion av Kriminalvården, häktet Saltvik och Nationella transportenheten, den 14 augusti 2018

JO:s uttalanden i korthet: Enligt chefsJO är det viktigt att bl.a. unga omhändertagna enligt LVU som tas in i ett häkte ges möjlighet att underrätta närstående om var de befinner sig. En förutsättning för att de unga ska kunna tillvarata denna rätt, är att berörda myndigheter tar fram samverkansformer i frågan. Det kan enligt chefsJO handla om en rutin enligt vilken den myndighet som beställer en handräckningstransport ska vara skyldig att lämna uppgift till Kriminalvården om vilka personer som den unge får kontakta under en transport. Enligt chefsJO bör Kriminalvården även överväga att tillgodose de frihetsberövades behov av dricksvatten under längre transporter.

I häktet Saltvik förekommer det att två intagna placeras tillsammans i en cell (s.k. dubbelbeläggning). Enligt chefsJO finns det starka skäl för häktet att avstå från detta. Om Kriminalvården ändå anser att det, av utrymmesskäl eller någon annan särskild anledning, finns skäl för dubbelbeläggning i häkte bör myndigheten hantera dessa situationer på ett enhetligt och rättssäkert sätt till skydd för den enskilde. ChefsJO rekommenderar därför myndigheten att ta fram myndighetsgemensamma föreskrifter eller skriftliga rutiner som reglerar denna del av verksamheten.

Inspektionens genomförande

På uppdrag av chefsJO Elisabeth Rynning genomförde enhetschefen Gunilla Bergerén tillsammans med byråchefen Jörgen Buhre och föredraganden Eva Fridén (protokollförare) den 14 augusti 2018 en förannmäld inspektion av Kriminalvården, häktet Saltvik samt Nationella transportenheten (NTE). Vid samma tillfälle genomfördes en inspektion av Kriminalvården, anstalten Saltvik (dnr 6027-2018).

JO:s medarbetare togs emot av kriminalvårdschefen för verksamhetsområdet Saltvik, AA, kriminalvårdsinspektörerna BB, CC, DD, EE och FF samt tf. sektionschefen och kriminalvårdsinspektören GG, sektion Norra, NTE. Kriminalvårdschefen redogjorde för de förändringar som skett efter JO:s senaste inspektion 2017 och tf. sektionschefen redogjorde för förhållandena under transport. Därefter förevisades häktets lokaler där intagna som gör transport-uppehåll placeras, avskildhetsavdelningen och säkerhetsenheten Fenix. JO:s

medarbetare samtalade med två intagna i häktet och åtta anställda i häktet och anstalten. En översiktlig granskning gjordes av bl.a. personalinstruktioner.

Inspektionen avslutades med en genomgång där JO:s medarbetare redogjorde för sina iakttagelser. Vid redogörelsen deltog samtliga som hade varit med på det inledande mötet förutom kriminalvårdsinspektörerna DD och FF.

Syftet med inspektionen

Inspektionen är en del av JO:s uppdrag för att förebygga tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning av frihetsberövade personer, Opcat-verksamheten. Denna verksamhet har under 2018 ett fokus på transporter av frihetsberövade.

Opcat är den engelska förkortningen av tilläggsprotokollet till FN:s tortyrkonvention (Optional Protocol to the Convention against Torture). Länder som anslutit sig till protokollet har förbundit sig att inrätta ett nationellt besöksorgan som regelbundet besöker platser där personer kan hållas frihetsberövade. I Sverige har JO tilldelats detta uppdrag. Information om JO:s Opcat-verksamhet finns på JO:s webbplats.

Tidigare inspektion av häktet Saltvik

JO inspekterade anstalten och häktet Saltvik senast i november 2017 (dnr 7573-2017). Efter inspektionen uttalade chefsJO bl.a. att fönsterkonstruktionen på häktets rastgårdar gör att intagna som är kortare än 1,65 m inte kan betrakta omgivningen och endast kan se delar av himlen.

Kriminalvårdens återrapportering kom in till JO den 1 juni 2018 och redovisas i protokollet från inspektionen av anstalten Saltvik (dnr 6027-2018).

Uttalanden av chefsJO Elisabeth Rynning med anledning av inspektionen

Protokollet innehåller avslutningsvis uttalanden av chefsJO Elisabeth Rynning.

Iakttagelser vid inspektionen

Organisation av häktet

Häktet Saltvik tillhör Kriminalvårdens region Nord, verksamhetsområde Saltvik. Häktet delar lokaler med anstalten Saltvik, men intagna i häktet och anstalten hålls åtskilda från varandra. Häktet har 55 platser, varav 25 platser på restriktionsavdelningen och 30 platser på en gemensamhetsavdelning som är uppdelad i två grupper. Fem celler har plats för två intagna. Dessa celler är försedda med våningssängar. Det finns tre sådana celler på gemensamhetsavdelningen och två på restriktionsavdelningen. I häktets organisation anges cellerna som "enkelrum". Därutöver lånar häktet en avdelning med sex gemensamhetsplatser i anstaltens säkerhetsenhet. Det innebär att häktet vid inspektionstillfället hade tillgång till totalt 66 platser.

Under våren 2018 var häktet överbelagt vid några tillfällen. Vid dessa tillfällen dubbelbelades de celler som är utrustade med våningssängar och intagna placerades även i celler på avskildhetsavdelningen. Under perioden mars 2017–mars 2018 har utnyttjandegraden av totalt tillgängliga platser varit ca 98 procent.

Det fanns totalt 51 intagna i häktet vid inspektionens inledning och av dessa var 6 placerade på en avdelning på säkerhetenheten. Två av de intagna på restriktionsavdelningen var under transport och hade övernattnat i häktet. Under inspektionsdagen var det fyra personer som skulle göra transportuppehåll och övernattna i häktet. Två av dem var inte Kriminalvårdens egna klienter.

Under 2017 skrevs 1 277 personer in i häktet, varav 716 som gjorde transportuppehåll i häktet. Av dem var 540 kriminalvårdsklienter och 176 var personer som var frihetsberövade av andra myndigheter än Kriminalvården.

Under 2018 till och med inspektionsdagen den 14 augusti 2018 hade 498 personer gjort transportuppehåll i häktet. Av dem var 364 kriminalvårdsklienter och 134 var personer som var frihetsberövade av andra myndigheter än Kriminalvården.

Det har inte skett några utbildningsinsatser eller införts några nya skriftliga rutiner sedan inspektionen 2017.

Den fysiska miljön

Efter den senaste inspektionen 2017 har det genomförts en del förändringar i häktets lokaler. I avskildhetsavdelningen har samtliga yttre persienner (lameller) justerats för att det ska gå att se ut från fönstren i cellerna. Iakttagelser som rör denna fråga redovisas i protokollet efter inspektionen av anstalten Saltvik (dnr 6027-2018). Det har installerats nya dörrar som förbättrar möjligheterna att sektionera häktesavdelningarna. Ett pågående projekt med att trycka och sätta upp bilder på rastgårdarna för att göra dem trevligare fortskrider. Vid det akutella inspektionstillfället hade en rastgård försetts med en sådan bild på prov. Däremot har det inte skett någon förändring avseende utsikten från rastgårdarna. Direkt efter den senaste inspektionen försågs de intagna med årstidsanpassade ytterplagg.

Väntceller

I anslutning till inskrivningen finns fem s.k. väntceller. Varje cell är ca fyra kvadratmeter stor, fönsterlös och försedd med en bänk och en signalanordning. Vid ankomst till häktet placeras en intagen i en väntcell i avvaktan på inskrivning. Även minderåriga placeras i väntceller. Cellerna används även i samband med att en intagen lämnar häktet. En intagen kan behöva vänta i cellen i upp till ca 30 minuter. Väntetider kan förekomma vid kl. 8.00 och vid kl. 16.00–17.00 då många intagna anländer till häktet. När den intagne är inskriven förs han eller hon vidare till en vanlig cell.

Vid avfärd från häktet eller anstalten tas den intagne från en cell till en väntcell i avvaktan på transporten. Väntetiden kan bli längre vid avfärd, upp till en timme, eftersom den tidsplanering som finns i NTE:s ärendehanteringssystem Långväga interna fängslande transporter (LIFT) ofta inte stämmer överens med verkligheten. Dröjsmål med avfärder skapar i sin tur problem för häktet och anstaltens egen planering, eftersom väntcellerna blir upptagna på ”obestämd tid”.

Hälso- och sjukvård

Sjuksköterskor finns på plats under vardagar kl. 7.00–16.00. Därefter får anstalten och häktet ringa 1177 eller kontakta primärjouren. Beslut om vilken åtgärd som ska vidtas fattas av ett verkställande befäl. Det tar dock lång tid innan primärjouren anländer när det ska ske en läkarundersökning i samband med avskildhetsplacering.

laktagelser om transporter

Transporter som genomförs av häktet Saltvik

I samtal med en transportsamordnare kom följande fram:

Häktet ansvarar för lokala transporter i samband med domstolsförhandlingar, besök hos sjukvården och vid permissioner. Transporter till huvudförhandlingar och planerade läkarbesök prioriteras före permissioner. Transporter till domstolsförhandlingar i Sundsvall, Härnösand och Östersund betraktas som lokala transporter. Däremot betraktas en domstolsförhandling i Gävle som en ”fjärrtransport” och genomförs då av NTE.

Transportgruppen består av kriminalvårdare som tjänstgör på avskildhetsavdelningen och ”rullas” enligt ett schema på transportuppdrag. Samtliga kriminalvårdare har bilförarutbildning. Transportgruppen har tillgång till fem fordon. När det behövs ytterligare fordon kontakter transportsamordnaren gruppen för inrikes planering, NTE, för att fråga om det finns lediga fordon. Därefter kontaktas transportgruppen i Härnösand. Samarbetet mellan verksamhetsområdet Saltviks lokaltransport och NTE fungerar bra.

Under de senaste tio åren har det skett en förändring i synen på användning av fängsel under transport. Ett ”hårdare klimat” medför att midjefängsel numera är mer regel än undantag. Vid planerade sjukhusbesök bär den intagne i regel inte fängsel och Kriminalvården använder aldrig huvudentrén på sjukhuset. En intagen bär inte heller fängsel på permissioner. Däremot använder Kriminalvården fordon med myndighetens namn och personalen använder alltid uniform. Samtransporter förekommer och då oftast när målskamrater är kallade till samma huvudförhandling. Vid oväntade händelser under transporten kontakter besättningen en transportsamordnare under dagtid och ett verkställande befäl under övrig tid.

Transporter som genomförs av Nationella transportenheten

Organisation, bemanning och kompetens

Kriminalvårdens transporter som inte utförs av häktet och anstalten genomförs av NTE. Enheten är uppdelad i fem sektioner varav sektion Norra omfattar Kriminalvårdens region Nord. Inom sektionen Norra finns transportgrupper på fem orter (Härnösand, Falun, Gävle, Umeå och Luleå) och gruppen för inrikes planering i Arvidsjaur (planeringsgruppen).

Transportgruppen Härnösand har en grundbemanning på 18 kriminalvårdare. Av dem har 15 genomgått Kriminalvårdens grundutbildning. Tre kriminalvårdare är tillfälligt anställda och har gått en två veckor lång utbildning. Det finns sex fordon som kan köras på vardagar och ett fordon på helger. En transportbesättning (billag) består av tre kriminalvårdare. Det är sällan som ett fordon står still på grund av att det inte finns någon körning. Om ett billag inte har någon schemalagd transport, tjänstgör kriminalvårdarna i fyra timmar och kan t.ex. genomgå olika webbutbildningar. Därefter får de gå hem.

Arbetsuppgifter och utmaningar

Det är gruppen för inrikes planering som planerar och beslutar vilka transporter som NTE ska utföra. Information om den person som ska transporteras skickas från planeringsgruppen. Generellt sett är underlaget om Kriminalvårdens egna klienter tillräckligt men informationen från andra myndigheter kan vara knapphändig.

Det är samordnaren för sektion Norra som bestämmer vilken transport som varje billag ska utföra. Varje billag är i regel knuten till ett specifikt fordon. Det finns sex billag i transportgruppen Härnösand. Att det är kontinuitet och samma personal i varje billag medför stabilitet och god kännedom om varandra. Svårigheter kan dock uppstå i billag som inte fungerar.

Det är samordnaren som meddelar planeringsgruppen i förväg vilka bilar som är disponibla vilka dagar. Med den vetskap som samordnaren har om billagen i varje fordon i sektionen kan denne, efter att ha sett planeringsgruppens transportplanering, föreslå förbättringar vid behov. Samordnaren kontaktar då planeringsgruppen som sedan kan "finjustera" planeringen.

Kriminalvårdarna har samma grundutbildning som övriga kriminalvårdare inom myndigheten. En ny utbildning på två år planeras att ersätta nuvarande grundutbildning. Att ha personal som påbörjar en så lång utbildning kommer att bli ansträngande för små transportgrupper.

Det kom fram att personalen fått en föreläsning i psykiatri vilken skapat mer oro än klarhet för personalen, eftersom längre tidsfrister för t.ex. "avtändning" på sjukhus rekommenderades av föreläsaren än vad kriminalvårdarna i verkligheten ställs inför vid sina transportuppdrag. I framtiden behöver utbildningarna anpassas till verksamheten. En transportledarutbildning håller på att tas fram.

En gång i månaden träffar sektion Norra olika myndigheter, bl.a. Polismyndigheten, i samverkansmöten. I samverkansgruppen ingår bl.a. kriminalvårdsinspektörerna från transportgrupperna i Luleå, Umeå och Härnösand. Samverkansmöten skapar viss förståelse för de svårigheter som uppstår och ibland går det att finna lösningar på en del frågor.

Representanten för NTE underströk att verksamheten inte är förändrad efter den 1 april 2017. Samma handräckningar genomfördes innan dess också. Han uppgav att det generellt sett utförs ungefär samma antal handräckningar per anställd. Cirka hälften av alla transportbeställningar görs numera av externa beställare.

Samtal med personal

I samtal med transportpersonal kom det fram att de inte alltid anser sig ha en trygg arbetsmiljö. Det gäller särskilt när de transporterar olika kategorier av frihetsberövade tillsammans, t.ex. kriminalvårdsklienter och personer omhändertagna enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU), lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall (LVM) eller lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård (LPT). När transportbesättningen hämtar eller lämnar personer i dessa kategorier sätts säkerheten åt sidan. De är tre kriminalvårdare i bilen och antingen måste två följa med in för att hämta en klient och då kan en personal bli ensam med den frihetsberövade som är kvar i bilen, eller så får en kriminalvårdare ensam hämta en frihetsberövad. Ingen av lösningarna är vettig ur säkerhetssynpunkt. Ibland förekommer det att en stödperson till en frihetsberövad följer med, vilket upplevs som mycket positivt. Hämtning eller avlämning på t.ex. sjukhus eller ett ungdomshem sker inte heller inom ”skalskydd” vilket egentligen är ett krav när NTE har andra kategorier av klienter i bilen.

Planeringen av transporter

Det finns brister i planeringen av transporterna, och det förekommer t.ex. olämpliga samtransporter. Det har förekommit att en av Migrationsverket förvarstagen person har transporterats tillsammans med en 13-årig flicka som ska till ett LVU-hem. En transportbesättning har vid ett annat tillfälle erbjudit sig att köra en 15-åring direkt till slutdestinationen utan övernattning i häktet. Vid kontakt med transportplaneraren konstaterades att eftersom ungdomen tidigare hade övernattnat hos Polismyndigheten bedömdes en övernattning hos Kriminalvården vara godtagbar. Synpunkter har förts fram till planeringsgruppen om olämpliga klientsammansättningar men transportpersonalen upplever inte att problemen tas om hand i verksamheten.

Information och utbildning

Enligt transportpersonalen försvåras utförandet av handräckningstransporterna av bristen på information och ofta känner inte kriminalvårdarna till mer än namnet på den som ska transporteras och var denne ska hämtas. Kriminalvårdarna förde fram att de inte heller fått någon särskild utbildning i att köra

psykiskt sjuka människor varför bemötandefrågor blir svåra att hantera. Den föreläsning som anordnats tillgodosåg inte det behov som finns. Överhuvudtaget är utbildningsfrågan eftersatt. Fast anställd personal erbjuds att gå Kriminalvårdens grundutbildning. Det är bra att få en helhet av Kriminalvårdens verksamhet. Det kan dock ha gått många år sedan en kriminalvårdare gick grundutbildningen.

Transportpersonalen uppgav att det hållits en föreläsning om psykiskt sjuka och då förmedlades att frihetsberövade som "avtänder" inte ska transporteras. Trots detta har transportpersonalen varit tvungen att transportera personer som tänder av och personer med delirium. Det är frustrerande.

Möjliga förbättringsåtgärder

Förändringar som skulle kunna förbättra verksamheten är ett bättre samarbete med transportplanerarna i planeringsgruppen. Vidare borde ungdomar som är 15 år och yngre få åka raka vägen till sin slutdestination. De borde överhuvudtaget inte låsas in i en arrest eller ett häkte för transportuppehåll. Frihetsberövade inom psykiatrin borde transporteras ensamma. Det borde även omhändertagna ungdomar med stöd av LVU göra, men det förekommer att de får samåka med intagna av Kriminalvården. Omhändertagna enligt LVM blandas regelmässigt med kvinnor och män som tillhör andra kategorier såsom intagna av Kriminalvården. Dessutom borde kvinnor som är omhändertagna enligt LVM inte placeras i samma transport som frihetsberövade personer som är häktade eller dömda för t.ex. våldtäkt. Därutöver borde transportbesättningarna anpassas efter vilka frihetsberövade som ska transporteras.

När det gäller själva färden fanns det tidigare en rekommendation om att en resa fick pågå som längst i fem timmar utan paus. Sådana regler finns inte längre. Ibland kan de färdas i sex timmar utan lunch. Långa körningar utan pauser sätter passagerarnas och personalens säkerhet på spel.

Transportuppehåll i häktet Saltvik

Inskrivning av intagna

Vid transportuppehåll i häktet skrivs den frihetsberövade in och tas emot i inskrivningen. Om det är upptaget i inskrivningsrummet placeras den frihetsberövade i en väntcell (se ovan avsnittet Fysisk miljö). Personalen vid inskrivningen får det underlag som transportpersonalen har, dvs. LIFT-utdraget. I underlaget finns det inte någon uppgift om grunden för frihetsberövandet.

Den frihetsberövade skrivs in i häktet på LIFT-utdraget och en suicidscreening genomförs. Om den ger utslag kan det bli beslut om kvartstillsyn. Efter kl. 17 finns inte någon sjuksköterska i tjänst i häktet utan vakthavande befäl beslutar om och i så fall vilken åtgärd som ska vidtas. Det blir antingen tillsyn i visst tidsintervall, sekundbevakning eller transport till sjukhus.

Efter inskrivningen hämtar personal från häktet den frihetsberövade personen och för honom eller henne till häktet. Den intagne tilldelas en cell på restrikt-

tionsavdelningen under transportuppehållet. Personer som är 15–18 år låses också in, men det är sällan som ungdomar övernattar i häktet. De intagna får inte något tillfälle att visats utomhus under transportuppehållet.

Ett transportuppehåll där en frihetsberövad placeras i häktet registreras som ”nyintag” eller ”förflyttning”. Det är oklart hur beläggningsstatistiken i häktet påverkas när en frihetsberövad under transport skrivs in.

Samtal med en intagen

Vid samtal med en intagen som var 17 år kom det fram att han var under transport från Skåne med destination Kalix. Han uppgav att förr kunde en transport ske med flyg men nu körs han i bil hela vägen, vilket han tyckte var konstigt. Han var intagen för övernattnings i häktet Saltvik och det var den andra övernattningsen på resan. Den första natten var han i häktet Örebro. Måltidsuppehåll ägde rum i häktena Jönköping och i Gävle innan han kom till häktet Saltvik. Han uppgav att han ibland har fått bära fängsel, exempelvis när han hämtades på ungdomshemmet, men efter det första måltidsuppehållet behövde han inte bära fängsel längre.

Det var tråkigt att sitta ensam i bilen under transporten. Personalens bemötande varierar, han uttryckte det som att det är många olika slags människor som valt att arbeta med transporter. Det har varit olika rutiner för kroppsvisitering vid de häkten som han har gjort uppehåll i, t.ex. i Gävle visiterades han inte alls, men i Saltvik visiterades han och fick byta kläder. Eftersom han kom fram sent på eftermiddagen till häktet Saltvik fick han inte röka eller komma ut vilket var jobbigt. Han hade begärt att få kontakta familjen vid ankomsten till häktena Örebro och Saltvik där han skulle övernatta. Personalen nekade honom dock möjligheten att ta en sådan kontakt. Han förde fram att familjen inte vet var han befinner sig. Kriminalvården svarade att han får ringa när han kommer fram till ungdomshemmet.

Under transporten äter personalen mellanmål i bilen. Han förstår att de behöver det, men det känns konstigt att själv inte få något. Under långa resor blir han hungrig men får ingenting, inte ens vatten. Det borde finnas färdkost t.ex. vatten och banan. Denna dag fick han ingen frukost när han lämnade häktet Örebro och han har bara fått två mål mat under dagen, lunch i häktet Gävle och middag i häktet Saltvik. Han uppgav att han hade varit konstant hungrig under transporten.

Avslutande genomgång

JO:s medarbetare redogjorde för sina iakttagelser vid inspektionen. Representerarna för häktet och Sektion Norra, NTE, kommenterade enligt följande:

Fysisk miljö

Det har skett en interiörförändring i en rastgård. Därutöver har det inte skett någon förändring av rastgårdarna sedan inspektionen 2017. JO:s medarbetare

konstaterade att en marginell förbättring av ljusinsläpp skett i cellerna på avskildhetsavdelningen sedan inspektionen 2017.

När det är 105 procents beläggning har det skett dubbelbeläggning på häktesavdelningarna och rum på avskildhetsavdelningen har också använts.

Transporter

Transportbeställningssystemet LIFT fungerar dåligt. Det saknas ofta uppgifter i beställningsunderlaget och de tider som anges i systemet är inte korrekta. Det går t.ex. inte att söka på övernattningsplaner för transporter. Gruppen för inrikes planering behöver lämna bättre och säkrare information. Att NTE:s planerade transporttider inte stämmer påverkar de frihetsberövade, eftersom de tas till en väntcell i god tid inför angiven transporttid. Det förekommer att de får vänta upp till en timme i väntcellen. Andra konsekvenser av att NTE inte håller beräknade tider är att det påverkar häktets och anstaltens lokala transportplanering negativt.

Statistik över transportuppehållen sänds till huvudkontoret. Mätningen görs ca kl. 8.30 varje dag. Ledningen är osäker på om frihetsberövade som stannar i ett par timmar ingår i statistiken.

Det finns inte några celler i häktet som är reserverade för NTE utan NTE kontaktar häktet när de planerar ett transportuppehåll.

Säkerheten och rutiner vid transporter

Samtliga incidentrapporter från NTE går igenom och analyseras regelbundet av NTE:s säkerhetsavdelning. Transportgruppen har haft flera arbetsplatsträffar för att hitta systemfel och risker. I stället för att upprätta en incidentrapport förekommer det att transportpersonalen väljer att prata om problemen på plats.

Det finns ingen regel för hur länge besättningen får köra i ett sträck per dygn, men generellt kör de inte längre än fem timmar utan paus.

Väntceller

Ledningen uppgav att väntceller på ca fyra kvadratmeter inte är lämpliga utrymmen för frihetsberövade att vistas i för annat än mycket korta tider.

Kompletterande uppgifter från häktet Saltvik efter inspektionen

I häktet finns det två rum med våningssängar på restriktionsavdelningen och tre rum med våningssängar på gemensamhetsavdelningen. Dessa rum är större än övriga celler i häktet. I varje "dubbelrum" finns ett separat wc-rum med en dörr som går att stänga. Det finns en signalanordning vid ytterdörren i cellen och en nödsignal i wc-rummet.

Under våren 2018 har det varit mycket hög beläggning i häktet. Det har därför vid ca fem eller sex tillfällen varit nödvändigt att placera personer som gör transportuppehåll på avskildhetsavdelningen. De har då i första hand placerats i rum

som är möblerade. Om det är riktigt fullt på häktet finns det möjlighet att belägg besöksrummen.

Det finns inga lokala skriftliga instruktioner för dubbelbeläggning. Utgångspunkten är att intagna har rätt att bo ensamma. Hittills har inte någon intagen varit tvungen att dela rum mot sin vilja. Innan intagna erbjuds att dela rum kontrollerar man bl.a. med handläggarna som har det särskilda uppdraget ”isoleringsbrytande åtgärder” om det är en lämplig konstellation. Vidare har Kriminalvården viss kännedom om de intagna. De flesta som erbjuds att dela rum får vistas i gemensamhet eller har ”samsuttit” med varandra tidigare. Det är i regel intagna som är placerade på gemensamhetsavdelningen som även delar rum på restriktionsavdelningen. De deltar sedan i aktiviteterna i gemensamhetslokalerna med övriga intagna i gemensamhet.

Vid protokollet

Eva Fridén

Justeras den 2019-03-08

Gunilla Bergerén

Uttalanden av chefsJO Elisabeth Rynning

Jag vill med anledning av de iakttagelser som redovisas i protokollet göra följande uttalanden:

Möjligheten att underrätta närstående vid transportuppehåll

Vid inspektionen har det kommit fram att unga omhändertagna enligt LVU har nekats möjligheten att underrätta anhöriga vid transportuppehåll i häktet. Liknande uppgifter kom fram i samband med en Opcat-inspektion av häktet Gävle (se JO:s protokoll i dnr 4675-2018 s. 6).

Jag vill framhålla att en intagen som har berövats friheten på annan grund än misstanke om brott ska, i anslutning till att han eller hon tas in i en förvaringslokal, ges tillfälle att underrätta närstående om var han eller hon befinner sig, om inte särskilda skäl talar mot det. Detsamma gäller när den intagne har flyttats från en förvaringslokal till en annan (3 § häktesförordningen [2010:2011]). Rätten att kontakta anhöriga och på så sätt upprätthålla kontakten under transport är av särskild vikt för unga, och det framstår inte som rimligt att anhöriga under flera dygn inte vet var en ungdom befinner sig. Kriminalvården har nyligen beslutat om en ändring i sina föreskrifter och allmänna råd (KVFS 2011:2) om häkte. Av de nya bestämmelserna framgår bl.a. en intagen ska, i anslutning till att han eller hon tas in i häkte, informeras om rätten att underrätta närstående (1 kap. 10 § första stycket KVFS 2018:6). Jag förutsätter att bestämmelserna också kommer att tillämpas i förhållande till personer som är frihetsberövade av andra myndigheter, i samband med transportuppehåll i häkten.

Vid den ovan nämnda inspektionen av häktet Gävle kom det fram att ett skäl för att neka unga ankomstsamtal är att personalen saknar uppgifter om eventuella restriktioner i fråga om vem den unge får kontakta. Jag har förståelse för de svårigheter detta kan innebära svårigheter för Kriminalvårdens personal. En förutsättning för att bl.a. unga omhändertagna enligt LVU ska kunna tillvarata sin rätt, är att berörda myndigheter tar fram samverkansformer i denna fråga. Det kan exempelvis handla om att införa en rutin enligt vilken den myndighet som beställer en handräckningstransport ska vara skyldig att lämna uppgift till Kriminalvården om vilka personer som den unge får kontakta under en transport.

Planering och genomförande av handräckningstransporter

Av protokollet framgår att både häktesledningen och NTE:s sektionsledning anser att det finns brister i den information som de får inför transportuppdragen. Vid inspektionen fördes det även fram synpunkter på att olika kategorier av frihetsberövade transporteras tillsammans. Det förekommer även att frihetsberövade transporteras långa avstånd med bil, vilket innebär att det behöver ske en eller flera övernattnings i häkte. Övernattningarna utgör en särskild påfrestning för de frihetsberövade som inte tillhör Kriminalvårdens klientgrupp.

Jag noterar att dessa frågeställningar kommit upp även vid tidigare Opcat-inspektioner (se bl.a. protokollen efter inspektionerna av häktena Örebro, Jönköping och Gävle, JO:s dnr 750-2018, 1364-2018 och 4675-2018). Jag har med anledning av detta, i anslutning till protokollet efter inspektionen av Kriminalvården, Nationella transportenheten, Gruppen för inrikes planering, beslutat att öppna ett initiativärende avseende prioritering av transportuppdrag (dnr 8337-2018). Mot bakgrund av de iakttagelser som gjorts vid den nu aktuella inspektionen finns det skäl att närmare utreda även frågorna om Kriminalvårdens planering och genomförande av handräckningstransporter inom ramen för det tidigare beslutade initiativet.

Slutligen vill jag nämna de frihetsberövades möjlighet att få dricksvatten i samband med transporter. Vid flera av Opcat-inspektionerna 2018 har intagna framfört klagomål över att de inte får möjlighet att äta och dricka under långa transporter. Även kriminalvårdspersonal har fört fram synpunkter på att de inte har möjlighet att ge de frihetsberövade dricksvatten (se bl.a. protokollen efter inspektionerna av häktena Örebro och Kronoberg samt det särskilda ungdomshemmet Sundbo, JO:s dnr 750-2018, 2643-2018 och 7107-2018). Av den anledningen vill jag framhålla att Europarådets kommitté mot tortyr (The European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, CPT) har uttalat att myndigheter måste vidta nödvändiga åtgärder för att kunna förse frihetsberövade med dricksvatten efter behov i samband med transporter (se CPT/Int [2014], 26 p. 26). Kriminalvården bör därför överväga möjligheterna att tillgodose de frihetsberövades behov av dricksvatten under längre transporter.

Väntceller

Inom ramen för Opcat-enhetens pågående transporttema har jag uppmärksammat på att det inom Kriminalvården förekommer transportceller. Förutom i häktet och anstalten Saltvik finns sådana celler i bl.a. häktena Gävle och Huddinge (dnr 4675-2018 och 5563-2018) Jag har kunnat konstatera att det finns stora skillnader i hur cellerna är utformade och hur häktena använder dem. Av den anledningen har jag beslutat att öppna ett initiativärende (dnr 7286-2018) för att utreda användandet av transportceller inom Kriminalvårdens häktesverksamhet.

Dubbelbeläggning av celler i häktet

Som medlem av Europarådet har Sverige varit med om att anta ministerkommitténs rekommendation Rec (2006)2 till medlemsstaterna avseende de europeiska fängelsereglerna, som bl.a. innehåller bestämmelser tillämpliga på var och en som häktats av rättlig myndighet eller frihetsberövats till följd av dom (10.1). Där anges att intagna normalt ska inkvarteras i egen cell under natten om inte gemensamma sovutrymmen är att föredra för dem (18.5). Så långt möjligt ska ej dömda intagna erbjudas möjlighet att bo i egen cell, om det inte kan antas vara mer fördelaktigt för dem att dela cell med andra ej dömda intagna eller om

domstol har gett särskilda instruktioner för hur en viss ej dömd intagen ska inkvarteras (96).

Europarådets kommitté mot tortyr (The European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, CPT) har i en standard uttalat att varje häktad person ska placeras i en cell förutom när det är bättre för dem att de delar cell (CPT/Inf[2017] 5, p. 57).

Även den av FN:s generalförsamling antagna United Nations Standard Minimum Rules for Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules) rekommenderar följande om häktades boende (rule 113):

Untried prisoners shall sleep singly in separate rooms, with the reservation of different local custom in respect of the climate.

Utgångspunkten är således att personer som är häktade ska ha rätt att tillbringa dygnsvilan i en egen cell.

I häkteslagen anges att en intagen har rätt att placeras i enrum. Två eller flera intagna får placeras i samma rum om det är nödvändigt av utrymmesskäl eller någon annan särskild anledning (2 kap. 1 § häkteslagen [2010:611]). Det anges i motiven till regleringen att med annan särskild anledning avses fall där t.ex. placering i enrum kan inverka negativt på den intagnes hälsa, men också den situationen att intagna frivilligt vill placeras tillsammans.

Av protokollet framgår att fem av häktets celler har försetts med våningssängar för att det vid behov ska vara möjligt att inkvartera två intagna i varje cell. Dessa extraplatser utgör inte ordinarie platser. Häktet saknar skriftliga rutiner för dubbelbeläggning, men tillämpar en ordning som innebär att intagna tillfrågas om de samtycker till att dela cell innan det sker en sådan placering. De celler som häktet Saltvik använder för dubbelbeläggningar är ursprungligen avsedda för att hysa en person, även om cellerna enligt uppgift är något större än en normalcell. Redan detta förhållande gör att dubbelbeläggningen innebär ett särskilt riskmoment, och att man enligt min mening kan ställa sig mycket tveksam till den aktuella lösningen. Till detta kommer att intagna under häktestiden kan befinna sig under en stor psykisk press. Det kan även vara så att häktespersonalen saknar tidigare kännedom om de häktade, och därmed inte har den kunskap som krävs för att kunna bedöma vilka intagna som kan dela cell. Därmed innebär dubbelbeläggningar generellt sett en ökad risk för hot och våld mellan intagna.

Av de skäl jag redovisat ovan är jag av uppfattningen att Kriminalvården bör avstå från att dubbelbelägga celler på det sätt som skett i häktet Saltvik. Om myndigheten anser att det, av utrymmesskäl eller någon annan särskild anledning, finns skäl för dubbelbeläggning i häkte bör myndigheten hantera dessa situationer på ett enhetligt och rättssäkert sätt till skydd för den enskilde. Ett minimikrav bör vara att dubbelbeläggning endast sker i celler som är storleksmässigt anpassade för att hysa mer än en intagen. Vidare rekommenderar jag att

myndigheten tar fram föreskrifter eller skriftliga rutiner som reglerar denna del av verksamheten.

Häktesplatser på säkerhetsenheten

De iakttagelser som gjorts avseende placering av häktade på säkerhetsenheten kommer att tas om hand i det initiativärende som jag beslutat om i protokollet efter inspektionen av anstalten Saltvik (dnr 6027-2018).

2019-03-14

Elisabeth Rynning